

ילמד ענוים דרכו - שנה א

שינויים בימות המשיח (ב)

הרב רן כלילי

שיטת הרמב"ן ורבי יוחנן

1. ספרא בחקותי, א

והשבתי חיה רעה מן הארץ: ר' יהודה אומר: מעבירם מן העולם. ר' שמעון אומר: **משביתן שלא יזיקו**. אר"ש: אימתי הוא שבחו של מקום, בזמן שאין מזיקים, או בזמן שיש מזיקים ואין מזיקים? אמור בזמן שיש מזיקים ואין מזיקין! וכן הוא אומר: "מזמור שיר ליום השבת" - למשבית מזיקים **מן העולם**, משביתן שלא יזיקו. **וכן הוא אומר: "וגר זאב עם כבש"** ואומר: "ושעשע יונק על חור פתן" - מלמד שתינוק מישראל עתיד להיות מושיט אצבעו לתוך גלגל עינו של צפעוני ומוציא מרה מתוך פיו. וכן הוא אומר: "גמול ידו הדה" - זו חיה ההורגת את הבריות

2. הרמב"ן ויקרא כו, ו

על דעת ר' יהודה שאמר "מעבירן מן העולם", הוא כפשוטו שלא יבואו חיות רעות בארצם, כי בהיות השבע וברכות הטובה והיות הערים מלאות אדם לא תבאנה חיות בישוב.
ועל דעת רבי שמעון שאמר, "משביתן שלא יזיקו" יאמר, והשבתי רעת החיות מן הארץ. **והוא הנכון!** כי תהיה ארץ ישראל בעת קיום המצוות **כאשר היה העולם מתחילתו קודם חטאו של אדם הראשון**, אין חיה ורמש ממית **אדם**, וכמו שאמרו: "אין ערוד ממית אלא חטא ממית". וזה שאמר הכתוב: "ושעשע יונק על חור פתן".
וכן "ופרה ודוב תרענה, ואריה כבקר יאכל תבן", כי **לא היה הטרף בחיות הרעות, רק מפני חטאו של אדם כי נגזר עליו להיות טרף לשניהם**, והושם הטרף טבע להם גם לטרוף זו את זו, כידוע, כי בטרפם האדם פעם אחת יוסיפו להיות רעים יותר, וכן אמר הכתוב: "וילמד לטרוף טרף, אדם אכל".
והנה **בבריאתו של עולם נאמר בחיות שנתן להם העשב לאכלה**, דכתיב: "ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה", ואמר הכתוב "ויהי כן", כי הוא הטבע אשר הושם בהם לעד, ואחר כך למדו הטרף מפני החטא הממית כאשר פירשת... ובהיות **ארץ ישראל על השלמות**, תישבת רעת מנהגם ויעמדו על הטבע הראשון אשר הושם בהם בעת יצירתם, וכבר הזכרתי מזה בסדר תולדות נח.
ועל כן אמר הכתוב על ימי הגואל היוצא מגזע ישי, שישוב השלום בעולם ויחדל הטרף ורעת הבהמה וכל הרמש כאשר היה בטבעם מתחילה. והכוונה היתה בו על חזקיהו שביקש הקב"ה לעשותו משיח, ולא עלתה זכותם לכך, ויהיה המעשה על המשיח העתיד לבוא.

3. הרמב"ן בתורת ה' תמימה

כי בתורה פירש לפי **שישראל** הם שעובדים את בוראם ולא שאר האומות - כתיב "והשבתי חיה רעה מן הארץ" - כלומר מארץ ישראל... ולימות המשיח שכתוב בו: "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא **כולם** בשם ה' לעובדו שכם אחד" -

דף מקורות

משביתן **מן העולם!**... והביא (רבי שמעון) ראייה לימות המשיח מפסוקי הברכות, לפי ששני הזמנים שווים: זה בארץ וזה **בכל העולם**.

4. שבת קנא, ב

והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ" - אלו ימי המשיח, שאין בהם לא זכות ולא חובה. **ופליגא דשמואל**, דאמר שמואל: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות בלבד, שנא': "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ

5. הרמב"ם בהקדמה לחלק

והמשיח ימות, ויעמוד תחתיו בנו ובן בנו. וכבר ביאר ה' מותו, אמר: "לא יכהה ולא ירוץ עד ישים משפט" וכל ותמיד ממלכתו התמדה גדולה מאוד, ויאריכו חיי בני האדם גם כן, כי בהסתלק היגונות והתלאות - יארכו החיים. **ואין להרחיק שתמיד ממלכתו אלפי שנים**, לפי שחכמים (גויים) כבר אמרו, שהקבוץ המעולה, כאשר יתקבץ - **לא במהרה יפרד**.

6. הרמב"ן דברים ל, ו

נראה מן הכתובים עניין זה שאומר, כי מזמן הבריאה היתה רשות ביד האדם לעשות כרצונו - צדיק או רשע, וכל זמן התורה כן, כדי שיהיה להם זכות בבחירתם בטוב, ועונש ברצותם ברע. **אבל לימות המשיח, תהיה הבחירה בטוב להם טבע**, לא יתאוה להם הלב למה שאינו ראוי ולא יחפוץ בו כלל. והיא המילה הנזכרת כאן. כי החמדה והתאוה ערלה ללב, ומול הלב הוא שלא יחמוד ולא יתאוה. **וישוב האדם בזמן ההוא לאשר היה קודם חטאו של אדם הראשון**, שהיה עושה בטבעו מה שראוי לעשות ולא היה לו ברצונו דבר והפכו, כמו שפירשתי בסדר בראשית. וזהו מה שאמר הכתוב בירמיה: "הנה ימים באים נאם ה' וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית אשר כרתי את אבותם" וגו', "כי זאת הברית אשר אכרות את בית ישראל אחרי הימים ההם נתתי את תורתך בקרבם ועל לבם אכתבנה", וזהו ביטול יצר הרע ועשות הלב בטבעו מעשהו הראוי. ולכך אמר עוד: "והייתי להם ל-לוהים והמה יהיו לי לעם, ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם", ובידוע כי יצר לב האדם רע מנעוריו וצריכים ללמד אותם, אלא שיתבטל יצרם בזמן ההוא לגמרי. וכן נאמר ביחזקאל: "ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם" וגו' "ועשיתי את אשר בחוקי תלכו", והלב החדש ירמוז לטבעו, והרוח לחפץ ולרצון. וזהו שאמרו רבותינו: "הגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ - אלו ימות המשיח, שאין בהם לא זכות ולא חובה". **כי בימי המשיח לא יהיה באדם חפץ, אבל יעשה בטבעו המעשה הראוי, ולפיכך אין בהם לא זכות ולא חובה, כי הזכות והחובה תלויים בחפץ**.

שיטת המאחדים את דעות האמוראים:

7. הגר"א לספרא דצניעותא פ"א, דף י

אלו ואלו דברי-לוהים חיים, ודברי שניהם אמת, כי שני ימות המשיח הן: **תקופת משיח בן יוסף ותקופת משיח בן דוד**.

דף מקורות

8. ארבעה טורי אבן

לענ"ד היה אפשר לומר שאלו ואלו דברי -לוהים חיים, דשמואל לטעמיה דאמר בפרק חלק, כשיבוא זמן הגאולה יגאלו אפילו בלא תשובה וכשתהיה הגאולה בדרך זה **שלא יהיו ישראל זכאין - אז אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות**. אבל כשיהיה הגאולה ע"פ תשובה זכות - אז יהיו כל הטובות והנחמות. ועפ"ז יש ליישב כמה מאמרים וגם דברי רבנו.

9. נדרים לט, ב

דרש רבא: אם בריאה יברא ה'... - הכי קאמר, אי איברי ליה פומא - מוטב, ואם לא - יברא ה'. **והכתיב** "אין כל חדש תחת השמש"? הכי קאמר, **אי הכא לא מקרב פומא להכא - ליקרב**.

10. רמב"ן שמות כה, כד

כי ברכת השם מעת היות העולם, לא נברא יש מאין, אבל **עולם כמנהגו נוהג**, דכתיב: "וירא -לוהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד". אבל כאשר יהיה שם שורש דבר - תחול עליו הברכה ותוסיף בו.

11. דעת תבונות, סימן פח

שהמדרגה התכליתית, אשר היא תהיה סוף כל עילוי האדם, היא הנקבעת ראשונה. כי מאז התאצל הנשמה ממקורה, צריך שיהיה בחוקה השלמות היותר גדול שתוכל להגיע אליו בסוף הכל. אלא שאמרו לה למעלה: לכי מעטי עצמך, עד אשר תשוב אל מקומה הראשון בהתעלותה ע"פ מעשיה. אך לא שבריאיתה ממועטת בתחילתה, ויהיה עילוייה מרובה אחריה, כי **"אין כל חדש תחת השמש"...**

12. ויקרא רבה, כז / קהלת רבה, ג

מה שהיה כבר הוא" - ר' יהודה ור' נחמיה, ר' יהודה אומר: אם יאמר לך אדם שאילו לא חטא אדם הראשון ואכל מאתו העץ היה חי וקיים לעולם?! אמור לו אתה: **כבר היה** - אליהו שלא חטא הוא חי וקיים לעולם. "ואשר להיות כבר היה" - אם יאמר לך אדם שהקדוש ברוך הוא עתיד להחיות לנו מתים?! אמור לו: **כבר היה** - ע"י אליהו ועל ידי אלישע וע"י יחזקאל.

ר' אחא אמר בשם ר' אליעזר בן חלפתא: **כל מה שהקב"ה עתיד לעשות ולחדש בעולמו לעתיד לבוא כבר הקדים ועשה מקצתו על ידי נביאיו הצדיקים בעוה"ז**. אמר הקדוש ברוך הוא: אני הוא שאני עתיד לעשות ים יבשה ולא כבר עשיתי ע"י משה? דכתיב: "ואתה הרם את מטך" וגו', אני הוא שעתידי לפקוד עקרות, כבר עשיתי, שנאמר: "וה' פקד את שרה", אני הוא שעתידי לעשות מלכים שישתחוו לכם, שנאמר: "והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך" כבר עשיתי על ידי דניאל, שהשתחוה נבוכדנצר לדניאל, שנא': "באדין מלכא נבוכדנצר נפל על אנפוהי ולדניאל סגיד", אני פוקח עיוורים לעתיד לבא, כבר עשיתי, שנאמר: "ויפקח ה' את עיני הנער של אלישע

13. עין איה, שבת, ל

על כן גם הגזרה של "אין כל חדש תחת השמש" מתקיימת **בשליבת יד** עם ההתבוננות אל "השמים החדשים והארץ החדשה"...

14. הרמב"ם בהקדמה לאבות, פרק ח

ובזה חולקים "המדברים", לפי ששמעתיים אומרים, שהרצון בכל דבר בעת אחר עת תמיד. (אין סדר, חכמה, תכלית) ולא כן מאמין אנחנו, אלא הרצון היה בששת ימי בראשית, והדברים כולם נמשכים על טבעיהם תמיד, כמו שאמר: **"מה שיהיה הוא שיהיה"** **"ואשר להיות כבר היה"** **"אין כל חדש תחת השמש"**. ומפני זה הוצרכו החכמים לומר¹ שכל המופתים היוצאים ממנהגו של עולם, אשר היו, ואשר יועד בהם שיהיו, כולם **קדם הרצון בהם בששת ימי בראשית, והושם בטבע הדברים אז, שיתחדש בהם מה שהתחדש**. כאשר התחדש בזמן הראוי – חשבו בו שהוא דבר שקרה עתה, ואינו נכון. וכבר הרחיבו בזה העניין הרבה במדרש קהלת וזולתו. ומאמרם בזה העניין: "עולם כמנהגו הולך". ותמצאם תמיד בכל דבריהם, עליהם השלום...

15. הרמב"ם חזר על דבבאות ה, ה²

עשרה דברים נבראו בין השמשות: פי הארץ... – כבר הזכרתי לך בפרק השמיני **שאינם סוברים שיש חידוש רצון בכל עת ועת**, אלא שבתחילת עשיית הדברים **ניתן בטבעם** שיעשה בהם כל מה שנעשה, בין שיהיה אותו הדבר נעשה ברוב הזמנים – והוא הדבר הטבעי, או שהיה באקראי – והוא המופת, לפיכך אמר כי ביום השישי ניתן בארץ שתשקע בקרח ועדתו... ושמה תאמר... מדוע יחדו אלו העשרה? דע שלא יחדום לעניין שאין שם מופת שניתן בטבע הדברים בששת ימי בראשית זולת אלו, אלא אמר שאלו היתה עשייתם בין השמשות בלבד, ושאר המופתים ניתנו בטבע הדבר שנעשו בו בעת עשייתו בתחילה.³ והנני אומר לך משל: ביום השני בעת הבדלת המים **ניתן בטבעם שיבקע ים סוף למשה והירדן ליהושע**...

¹ בראשית רבה, פרשה ה פסקה ה: "אמר ר' יונתן: תנאין התנה הקדוש ברוך הוא עם הים שיהא נקרע לפני ישראל, הדא הוא דכתיב: "וישב הים לפנות בוקר לאיתנו" – לתנאו שהתנה עמו. אמר רבי ירמיה בן אלעזר: לא עם הים בלבד התנה הקדוש ברוך הוא, אלא עם כל מה שנברא בששת ימי בראשית, ה"ד: "אני ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי" – צויתי את הים שיהיה נקרע לפני ישראל, צויתי את השמים ואת הארץ שישתקו לפני משה, שנאמר: "האזינו השמים וגו'", צויתי את השמש ואת הירח שיעמדו לפני יהושע, שנאמר: "שמש בגבעון דום", צויתי את העורבים שיכלכלו את אליהו, שנאמר: "והעורבים מביאים לו וגו'", צויתי את האור שלא תזיק לחנניה מישאל ועזריה, צויתי את האריות שלא יזיקו את דניאל, צויתי את השמים שיפתחו לקול (י"ג: לפני) יחזקאל, שנאמר: "נפתחו השמים וגו'", צויתי את הדג שיקיא את יונה, שנא': "ויאמר ה' לדג ויקא את יונה". (ילקוט שמעוני, יהושע, י, ממשיך: "זש"ה: "ידעתי כי כל אשר יעשה ה-לוהים, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע, וה-לוהים עשה שייראו מלפניו").

² עיין במאירי ובבעל העקידה (שער כא; שער נג) שהקשו על פירושו של הרמב"ם למשנה זו, ופירשו את המשנה באופנים אחרים. אולם במחזור ויטרי פירש בדומה לרמב"ם, והביא כן בשם המדרש: "יש מהן שנבראו ויש מהן שעתידין להבראות, אלא שנגזר עליהן מאותה שעה. לפי שאין כל חדש תחת השמש". וכן פירשו: רבנו יונה והגר"א (בפירושם למשנה באבות) ורבנו בחיי (שמות יד, כז).

³ מדוע נעשו אלו בבה"ש והשאר נקבעו כל דבר ביומו? עיין במאירי ורבנו יונה (למשנה באבות). ובמדרש שמואל סיכם כמה תשובות לכך.

דף מקורות

16. מורה נבוכים ב, כט

אף על פי שהחכמים ז"ל אמרו על אודות הניסים **דברים מוזרים מאוד**,⁴ שאתה מוצא אותם מפורשים בבראשית רבה ובמדרש קהלת. משמעות הדברים היא שהם בדעה שאף הניסים הם ממה שבטבע מבחינת מה. כי אמרו שכאשר ברא ה-ל את המציאות הזאת והטביע בה את הטבעים האלה, קבע בטבעים האלה את כל הניסים שהתחדשו - יתחדשו בהם בעת חידושם. **האות של הנביא הוא שה-ל הודיע לו שבזמן שבו הוא טוען את אשר הוא טוען, יעשה הדבר כפי שהושם בטבעו בשעה שטבע זה הוטבע מתחילה.**⁵ אם דבר זה הוא כפי שאתה רואה, הרי הוא מצביע על גדולת אומרו ושהוא חשב למוקשה מאוד שאחרי מעשה בראשית ישתנה טבע או שיצוץ חפץ (רצון) אחר שיתייצב כך. הוא סובר, למשל, שהושם בטבעם של המים שיתלכדו וירדו מלמעלה למטה תמיד, זולת בזמן בו טבעו מצרים, ודווקא אותם מים יתחלקו. כבר הערתי לך על רוחם של דברים אלה, ושכל זאת כדי להימנע מכך שתהיה התחדשות של דבר מה. נאמר שם: "אמר רבי יונתן: תנאים התנה..."

17. אגרת תחה"מ

ואם הוא על פשוטו, יהיה מופת שיראה בהר הבית לבד, כמו שאמר (ישעיה יא, ט): "לא יראו ולא ישחיתו בכל הר קדשי", ויהיה כיוצא בדבריהם (אבות ה, ד): "לא הזיק נחש ועקרבו בירושלים".

⁴ תוספות יו"ט לאבות - אין נראה שהרמב"ם הכריע כדעת אותם החכמים, וכ"כ הלשם, ח"א, יב, א, אור הגנוז. לעומת זאת, מו"ר הגר"י שילת (בביאורו להקדמות, עמ' שיח) הכריע בדעת הרמב"ם לכיוון השני. וכ"פ הרב בלס ש"דברים מוזרים מאוד" - היינו עמוקים, ויש להבינם במדויק, שלא יטעה.

⁵ בתוספות יו"ט לאבות שהוסיף להקשות: "ויקשה על זה מאוד מאמר משה רבנו ע"ה: "למתי אעתיר לך" וישעיהו אמר: "שאל לך את מעם ה' - לווהיך, העמק שאלה או הגבה למעלה" ושאלת גדעון מאות בשני הפכים!?" וע"ש שתירץ, שזה תלוי בשאלת הידיעה והבחירה.